

Barta Zsolt

Skót gael ének magas hangra

„A nagy vizek zúgásainál, a tengernek felséges morajlásánál felségesebb az Úr a magasságban.” Barta Zsolt (Réde) református lelkész, a Pápai Református Teológiai Akadémia docense.
Zsoltárok könyve, 93. rész, 4. vers

A szinte teljesen megszűnt kárpátaljai diktálós református éneklés kapcsán került szóba Skócia egyik távoli szigete, ahol a mindenféle trenddel dacoló rátartó reformátusok még ma is felelgetve, hangszeres kíséret nélkül énekelik a zsoltárokat kelta (skót gael) anyanyelvükön. Néhány youtube-os felvétel és a szigethez közel élő barátaim invitálása eldöntötte a kérdést: Déri Balázs egyházzene-szel és doktori témavezetőmmel 2017. augusztus 10-én elindultunk észak felé azzal a mások előtt nehezen igazolható céllal, hogy egyetlen istentiszteletre beüljünk a Lewis-szigeten található Back település református (presbiteriánus) templomának videófelvevételekről ismerős padjai közé.

Az elviselhetetlen budapesti meleg után szinte felfrissültünk a glasgow-i tizenöt fokos, esős időben. Azonnal vonatra ültünk és néhány órás aberdeeni kitérő után, amelynek célja mindenekelőtt az volt, hogy Ó-Aberdeen presbiteriánus St. Machar-templomának (High Kirk of Aberdeen, volt katedrális) temetőjében megkeressük annak a XIX. század elején élt Peter Barronnak sírmlékét, aki Balázs Gesenius-féle héber–latin szótárának első tulajdonosa volt... megérkeztünk a Skót-Felföld (angolul: The Highlands; skótotul: the Hielands; skót gael nyelven: A' Ghàidhealtachd, azaz 'a gaelek helye') fővárosának tartott Invernessbe (Inbhir Nis). Régi barátaim, Andrew és Margaret Fraser vártak ránk a vasútállomáson, akikkel egy kárpátaljai angoltáborban barátkoztam össze teológus éveim elején. Az elmúlt közel húsz évben számos alkalommal volt dolgunk egymással Magyarországon, Kárpátalján vagy Skóciában. Ezúttal Dingwallban (Inbhir Pheofharain), ebben a nagyjából ötezer fős kisvárosban láttak vendégül.

Másfél napunk volt arra, hogy megnézzük a környéket. Elmentünk egy dingwalli „szabad presbiteriánus” esküvőre, ahol szinte mindenki szoknyát viselt: a vőlegény is, meg a két kisgyermekkel megözvegyült fekete, jamaicai származású menyasszony is, hallottunk szépen előénekelte, lassú angol nyelvű zsoltározást az 1650-es zsoltárkönyv-változatból; megnéztük Loch Nesst, ahol szörnyeteget nem, csak szépséget láttunk; bejártunk Dingwall három antikváriumából kettőt, Balázs felvásárolta az összes gael nyelvű énekeskönyvet; Strathpefferben megnéztük, milyen az, amikor skót klánok erős emberei egymással békésen

versenyeznek a világszerte egyre népszerűbb Felföldi Játékokon (Margaret különösen büszke a McKay klánhoz való tartozására); gyártási helyén ízleltünk meg egy tözegfüstös és már csak az ázsiai szupergazdagoknak termelt méregdrága whiskyt. A lelkészházaspárral s a férj fivérével, a Kárpátalján éveken át angolt tanító Donalddal folytatott beszélgetéseinkben igyekeztük megérteni a skót presbiteriánusok közt ma lejátszódó folyamatokat.

„A te hatalmad pálczáját kinyújtja az Úr Sionból”: a 110. zsoltár e soráról indult a vita, amit szokott heves vérmérsékletével Balázs provokált is. Az 1650-es énekeskönyv megtartotta a zsoltár képességét. Az új énekeskönyv megalkotói azonban következetesen kiirtották a költői képeket. A fenti sorból ez lett: „Az Úr kiterjesztette hatalmát az Ő szent hegyéről”. Ez a fordítói eljárás nem új keletű. A mellette felhozott érvek ismerősen csengnek: a mai emberek, úgy mond, nem tudják értelmezni az ősi szimbólumokat, a Sion szó nem kapcsolódik össze a szentséggel, ezért a fordításoknak a költői képek és a konkrét tudást feltételező megoldások helyett értelmező, magyarázó mondatokban kell közérthetővé tenni a szövegeket. A másik oldalon a Szentíráshoz való hűség és az Egyház múltjával való folytonosság hozható fel. Leginkább pedig az, hogy költői emelkedettség nélkül istentiszteletünk és hitünk jellegtelenné válik. A vascsora hírére a vitát abbahagytuk. (Harmadnapon megemlégettük a nézetkülönbséget stornoway-i vendéglátónknak is, aki Frazerék ismerőse. Itt már teljes volt az egyetértés.)

Ullapool kikötőfalú fehér házai között búcsúztunk el dingwalli barátainktól. A több mint két órán át tartó hullámvászon közben a kompon többször felvillant bennem azoknak az egykori reformátusoknak a képe, akik vasárnaponként valamelyik szigetről csónakáztak a faluba, s út közben a 42. zsoltárt énekeltek: „Örvény örvényt hív elő zuhatagjaid hangjára; minden vízáradásod és hullámod összecsap fölöttem!” (Zsolt 42,8)

A Külső-Hebridákhoz tartozó Lewis-sziget legnagyobb városában, valójában egy nyolcezres, bájos városkában, Stornoway-ben (gaelül: Steòrnabhagh, kiejtve kb. scsornaba) segítők és vendéglátók Murdo, nyugdíjas kémia tanár, presbiter várt minket, aki feleségével együtt egész ottilétünk alatt gondunkat viselte. A sziget területe szinte pontosan megegyezik Komárom-Esztergom megye területével, lakossága nem éri el a 19 000 főt. A szigeten hemzseggő apró szúnyogok és a tízfokos augusztusi hideg elől azonnal szobánkba menekültünk és gyorsan elaludtunk.

Vasárnap reggel tapintható csend telepedett a városra. Leállt a tömegközlekedés, a boltok nem nyitottak ki. Úgy tűnt, hogy az utcákon lévő emberek mind templomból jöttek vagy templomba igyekeztek. Az autókat is legfeljebb erre használták. A sziget legnagyobb felekezete a *Free Church of Scotland*, amely a XIX. században szakadt ki, nagyrészt egyházpolitikai okok miatt, Skócia fő református egyházából, a presbiteriánus *Church of Scotland*-ból. Lewis-szigeten a két felekezet (és más presbiteriánus irányzatok) tagjainak kegyessége között

nincs nagy különbség, noha tagadhatatlan, hogy a Free Church még ma is jelentős hatalmi tényező arrafelé: a szigorúbb erkölcsi szabályokat a lassan —sajnos— oldódó „sabbat-nyugalomban” is érvényesítik, így aztán a sziget a vasárnapi nyugalomnap („Christian Sabbath observance”) utolsó bástyája. Az ott lakó szigorú presbiteriánusok, a többség, büszke arra, hogy tíz évvel ezelőttig vasárnaponként még komp sem köthetett ki a szigeten. Manapság már kétszer megteheti ezt, pár repülőjárat is van a szigetről hazatérőknek. Ez lett egyelőre a kompromisszum, bár hétfőn hallottuk, hogy buszvezetőnk utastársainknak nagy hangon vitatja a vallásos többség szigorát. A vasárnapi békesség azért még így is megvan; alig van pár bolt, amely kinyit (mi egyet sem láttunk). A keresztény szabályt a kis létszámú muszlim közösség is betartja: vasárnap ők is zárva tartanak.

Reggeli után első utunk a Back nevű faluban található templomba vezetett. (Eredetileg gyalogutat terveztünk, de Murdo presbiter jobbnak látta, ha autón elvisz minket. Közben áthaladtunk Tong falun is, ahol a MacLeod klánból származó Mary Anne Trump, Donand Trump elnök skót gael anyanyelvű édesanyja született és 18 éves koráig élt.) A kívül szürke, belül famunkával gazdagon díszített, torony nélküli épület egy festői szépségű tengeröblre néz. Az egyházközség gyakorlatilag két gyülekezetből áll, egy angol és egy gael nyelvűből. Az utóbbi őrzi a visszaszorulóban levő, de még pár tízezer polgár által beszélt kelta skóciai gael nyelvet. (A skót nyelv más: az angol egy helyi változata.) Különleges istentiszteletre érkeztünk: aznap iktatták be az új segédlelkészt, és az egyházközség mindkét része jelen volt az alkalmon. A fiatal lelkész zöld-fekete népi viseletben prédikált angol nyelven. Mint az információs szórólap mutatja, kifejezetten a kedvünkért kétszer énekeltek gael zsoltárt. Az igehirdetés előtt a 119. zsoltár 49–50. verseit, majd az igehirdetés utána 102–104. verseit énekeltek el. Szerencsénkire egy londoni antropológushallgató és kollégái jó minőségben rögzítették az istentiszteletet, így fölidézhetően megmaradt a hangzós élmény.

A kántor az úrasztalától előénekelte a zsoltár egy-egy sorát, majd a gyülekezet tagjai a kántorral közösen elénekeltek ugyanazt a sort. Ez az egyszerűnek tűnő eljárás azonban egyáltalán nem eredményezett mechanikus hatást. A kántor saját maga dönti el, milyen dallamot rendel a zsoltárparafrázishoz. Tovább színesíti az éneklést, hogy az előéneklés utolsó néhány szótagját már nem egyedül énekelte, hanem a gyülekezet néhány tagja is bekapcsolódott. Az éneklés igazi fénye akkor mutatkozott meg, amikor az egész gyülekezet rázendített. Bizonyos esetekben az éneklők gazdagon kidíszítették a kántor által választott dallamot; más esetekben részben vagy egészben megváltoztatták az előénekelte dallamot; ismét máskor többszólamú éneklés, pontosabban heterofónia alakul ki. Az éneklés minősége alapján arra gondolhatna a kívülálló hallgató, hogy egy szakavatott énekkar adja elő hosszú próbák során kiérlelt előadását. Pedig nem erről van szó.

Gaelic Praise

We extend a warm welcome to Pastor Zolt Barta, from the Reformed Church of Hungary. Pastor Zolt contacted Rev Calum I and Calum Martin several months ago to arrange a visit to Back Free Church in order to hear Gaelic Psalm singing. He has a particular interest in 'lining out.' He wishes to compare the Hebridean style of precenting with the Hungarian tradition of 'lining out.' Sunday 13th August had been initially earmarked for Pastor Zolt and his colleague to attend our 11 am Gaelic service. However, following Friday's induction, today's programme has been revised. In order to accommodate Pastor Zolt, who has travelled a considerable distance to be with us today, we will include the following two Gaelic items of praise at our Introductory Service this morning:

Psalm 119:49-50

49. Cuimhnich am focal ud, a Dhé,
do d'òglach féin a nis,
Thug thu mar bharrant dòchais dhomh,
's thug orm gu'n d'earb mi ris.

50. 'S e so mo chomhfhurtachd ro-mhòr
a'm' theinn 's a'm' àmhghar geur:
Oir rinn do bhriathar firinneach
m'ath-bheothachadh gu treun.

Psalm 119:103-104

103. Le m' bhlas cia milis, O mo Dhia,
do bhriathra ceart gu léir!
Do m' chàirean 's mìlse iad gu mòr
na mil air feadh mo bhéil.

104. Tre d'àitheanta taim faghail fòs
tuigs' agus eòlais mhaith;
is uime sin 's ro-fhuathach leam
gach slìghe cham air bith.

Aki a backi gyülekezetet hallja, abban azonnal felmerül a kérdés: mégis mi tartja egyben az éneklést? Én is ezt igyekeztem megfejtetni. Úgy tűnt, hogy vannak olyan énekesek a padokban, akik a hosszan kitartott méltóságteljes éneklést időnként erőteljesen magasabb vagy mélyebb hangon folytatták. A többiek figyeltek rájuk és követték őket. Az éneklés másik jellegzetessége, hogy rendkívül magas hangon és lassan éneklük a zsoltárokat. Nem is sikerült eleinte kipréselnem magamból azokat a hangokat, amelyeket egy egész templomnyi gyülekezet könnyedén énekelt. Az éneklés közben ismét a tenger hullámai között éreztem magam: tágasan, kimérten terjengett a templomi zengedezés, ami időnként erőteljes lendületet vett és új irányokba ment.

Az istentisztelet után az egyházközség külföldön is ismert szakértő kántorával, Calum Martinnal próbáltuk meg kideríteni a jelenség titkát. Elmondta, amit tudott. A templomi éneklés csakis azokra az egyháztagokra épül, akik már gyermekkorukban megtanulnak együtt énekelni a gyülekezettel. Egy életen át tartó gyakorlás eredménye, amit hallottunk. A dallamanyag és az éneklési technika nem vezethető le sem a skót népdalokból, sem az országban elterjedt egyházi éneklésből. A magas hangon történő éneklés sajátos hangképzést követel meg. Az éneklésben részt vevőknek figyelniük kell egymásra és meg kell bízniuk egymásban, hogy a semmihez sem hasonlítható ének megőrizze sokszínűségét és egységes hatását. Végül Calum is széttárta a karját, hiszen ő is zenei anyanyelvüként szívta magában a zsoltáreneklést. Amit gyerekként tanulunk meg, azzal nehéz pontosan elszámolnunk.

Vasárnapi ebédünket Murdo családjával fogyasztottuk el. Murdo maga is gael nyelvű istentiszteletekre jár, és ellenez minden „újítást”, amivel egyházának bizonyos tagjai főleg a szárazföldön kísérleteznek. Az ebéd után mindenki elfoglalta a helyét a nappaliban, és szépen, nyugodtan megbeszéltük a világ dolgait. Szót ejtettünk arról, mi terem meg a szigeten, milyen háziállatokat tartanak, hogyan áll az egyház ügye. Ők is kikérdeztek Magyarországról és a világnak azokról a részeiről, ahol megfordultunk. Mintha egymás szavaiból próbáltunk volna ráérezni arra, mi vár a világunkra és benne mindarra, amit értékesnek tartunk.

Este hatkor átmentünk a Murdo háza mellett található általános iskolába, ahol a Church of Scotland-ból a meleg lelkipásztorok felszentelésének bevezetése miatt épp a mostani hónapokban kiszakadt és a Free Church-höz csatlakozott gyülekezet tartott esti istentiszteletet két teremben. Nagyjából hetven fő vett részt az angol nyelvű istentiszteleten és nagyjából huszonöt fő a gael nyelvű istentiszteleten. Nem rossz létszám egy éppen felekezetet váltó egyházközség esti istentiszteletén! Az éneklés itt is igen szép volt, a nem éppen rövid prédikációt és az imádságokat is gael nyelven mondta el a nyugdíjas lelkipásztor. Kaptunk énekeskönyvet, és mi is derekasan igyekeztünk megküzdeni a hihetetlenül sok betűvel leírt, de csak röviden kiejtett szavakkal és a magasban tekergő hangokkal.

Hétfő délelőtt egy busz-körjáráttal megnéztük a sziget pár nevezetességét, többek közt egy kőkorszaki templomkörzetet Callanishben és távolabb egy bronzkori erődtámaszt, megcsodáltuk a szinte fák nélküli, lápos, augusztusban is eléggé barátságosan hűvös, szeles tájat, váratlan vendégekként élveztük egy parányi falusi templom idős hölgytagjainak rögtönzött vendégszeretetét, aztán igyekeztünk valami tipikusat enni egy étteremben, s Stornowaybe visszatérve az egyházi charity-boltban még énekeskönyvek, máshol pedig CD-k után kutattunk, s aztán délután repülővel (amolyan kisebb „helyijáráttal”) emelkedtünk Lewis fölé. Madártávlatból is megnézhattuk ezt a zordon szigetet, ahol mindig esik az eső, fúj a szél és hideg van. A kívülről nem túl tetszetős, szürke vagy barna templomokban mégis fényesség árad szét, valahányszor felcsendülnek a zsolttárok. Többen is elmondták, hogy az a világ elmúlóban van. A fiatalok inkább angolul beszélnek, egyre kevesebb istentiszteletet tartanak gael nyelven. A diplomás fiatalok elköltöznek a skót nagyvárosokba, az oda költöző idegeneket csak a zordon romantikus táj vonzza, legfeljebb furcsállják, hogy a helyiek még milyen nagy számban járnak templomba.

Kétségtelen, hogy elmúlóban van egy távoli múltban gyökerező egyházi kultúra. Pedig igazi kincs van veszendőben. A gyér növényzetű, sivár sziget fölött mégsem az elmúláson szomorkodtam, hanem a lewis-i zsolttáreklés megszületésén és gondos megőrzésén töprengtem. Éppen ezen a távoli, szikár helyen olyan belső gazdagságot hozott lére a keresztyén hit, ami tartást, állandóságot, megmaradást adott a zárkózott, visszafogott, de barátságos lewis-i keresztyéneknek. Hálás voltam, hogy lelkembe felfogtam valamit ebből a gazdagságból.

27

ABBEY (C.M.) DONT = G.	f.C.	SCOTTISH PSALTER, 1615. G.t.																																												
<table style="border: none; width: 100%;"> <tr> <td style="border: none;">{ :d</td> <td style="border: none;">d :m</td> <td style="border: none;">r :d</td> <td style="border: none;">d :t₁</td> <td style="border: none;">d :f d'</td> <td style="border: none;">t :l</td> <td style="border: none;">l :sə</td> <td style="border: none;">l r :—</td> <td style="border: none;">—</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">{ :s₁</td> <td style="border: none;">s₁ :d</td> <td style="border: none;">t₁ :l₁</td> <td style="border: none;">l₁ :s₁ f₁ m₁</td> <td style="border: none;">:l m₁</td> <td style="border: none;">f :d r</td> <td style="border: none;">m :m</td> <td style="border: none;">m l₁ :—</td> <td style="border: none;">—</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">{ :m</td> <td style="border: none;">s :s</td> <td style="border: none;">s :m</td> <td style="border: none;">f :r</td> <td style="border: none;">m :f d'</td> <td style="border: none;">r' :l</td> <td style="border: none;">t :t</td> <td style="border: none;">d' f :—</td> <td style="border: none;">—</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">{ :d</td> <td style="border: none;">m :d</td> <td style="border: none;">s₁ :l₁</td> <td style="border: none;">f₁ :s₁</td> <td style="border: none;">d :r l</td> <td style="border: none;">r :f</td> <td style="border: none;">m :m</td> <td style="border: none;">l r :—</td> <td style="border: none;">—</td> </tr> </table>	{ :d	d :m	r :d	d :t ₁	d :f d'	t :l	l :sə	l r :—	—	{ :s ₁	s ₁ :d	t ₁ :l ₁	l ₁ :s ₁ f ₁ m ₁	:l m ₁	f :d r	m :m	m l ₁ :—	—	{ :m	s :s	s :m	f :r	m :f d'	r' :l	t :t	d' f :—	—	{ :d	m :d	s ₁ :l ₁	f ₁ :s ₁	d :r l	r :f	m :m	l r :—	—										
{ :d	d :m	r :d	d :t ₁	d :f d'	t :l	l :sə	l r :—	—																																						
{ :s ₁	s ₁ :d	t ₁ :l ₁	l ₁ :s ₁ f ₁ m ₁	:l m ₁	f :d r	m :m	m l ₁ :—	—																																						
{ :m	s :s	s :m	f :r	m :f d'	r' :l	t :t	d' f :—	—																																						
{ :d	m :d	s ₁ :l ₁	f ₁ :s ₁	d :r l	r :f	m :m	l r :—	—																																						
<table style="border: none; width: 100%;"> <tr> <td style="border: none;">{ :s</td> <td style="border: none;">m :d</td> <td style="border: none;">f :m</td> <td style="border: none;">r :d</td> <td style="border: none;">t₁ :s₁</td> <td style="border: none;">l₁ :d</td> <td style="border: none;">d :t₁</td> <td style="border: none;">d :—</td> <td style="border: none;">—</td> <td style="border: none;">d</td> <td style="border: none;">d</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">{ :s₁</td> <td style="border: none;">s₁ :s₁</td> <td style="border: none;">d :t₁</td> <td style="border: none;">l₁ :m₁</td> <td style="border: none;">s₁ :s₁</td> <td style="border: none;">f₁ :s₁</td> <td style="border: none;">l₁ :s₁</td> <td style="border: none;">s₁ :—</td> <td style="border: none;">—</td> <td style="border: none;">l₁</td> <td style="border: none;">s₁</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">{ :r</td> <td style="border: none;">d :m</td> <td style="border: none;">f :s</td> <td style="border: none;">l :d</td> <td style="border: none;">r :d</td> <td style="border: none;">d :d</td> <td style="border: none;">f m :r</td> <td style="border: none;">m :—</td> <td style="border: none;">—</td> <td style="border: none;">f</td> <td style="border: none;">m</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">{ :t₁</td> <td style="border: none;">d :d, ta</td> <td style="border: none;">l₁ :s₁</td> <td style="border: none;">f₁ :l₁</td> <td style="border: none;">s₁ :m₁</td> <td style="border: none;">f₁ :m₁</td> <td style="border: none;">r₁ :s₁</td> <td style="border: none;">d₁ :—</td> <td style="border: none;">—</td> <td style="border: none;">f₁</td> <td style="border: none;">d₁</td> </tr> </table>	{ :s	m :d	f :m	r :d	t ₁ :s ₁	l ₁ :d	d :t ₁	d :—	—	d	d	{ :s ₁	s ₁ :s ₁	d :t ₁	l ₁ :m ₁	s ₁ :s ₁	f ₁ :s ₁	l ₁ :s ₁	s ₁ :—	—	l ₁	s ₁	{ :r	d :m	f :s	l :d	r :d	d :d	f m :r	m :—	—	f	m	{ :t ₁	d :d, ta	l ₁ :s ₁	f ₁ :l ₁	s ₁ :m ₁	f ₁ :m ₁	r ₁ :s ₁	d ₁ :—	—	f ₁	d ₁		A - men.
{ :s	m :d	f :m	r :d	t ₁ :s ₁	l ₁ :d	d :t ₁	d :—	—	d	d																																				
{ :s ₁	s ₁ :s ₁	d :t ₁	l ₁ :m ₁	s ₁ :s ₁	f ₁ :s ₁	l ₁ :s ₁	s ₁ :—	—	l ₁	s ₁																																				
{ :r	d :m	f :s	l :d	r :d	d :d	f m :r	m :—	—	f	m																																				
{ :t ₁	d :d, ta	l ₁ :s ₁	f ₁ :l ₁	s ₁ :m ₁	f ₁ :m ₁	r ₁ :s ₁	d ₁ :—	—	f ₁	d ₁																																				